

~~G. 1124~~ EX BIBLIOTH.
NATIONIS HUNGAR.
VITEBERG.

V-37

SIGNAT. CLVCCCCXIII.

2
*Quod summus conscientiae Director
Felix esse jubeat.*

DISSERTATIONEM

DE

CONSCIENTIA
ANTECEDENTE
RECTA ET ERRONEA,

*Erudite & placide censorum disqui-
sitioni committunt*

PRÆSES

M. ANDREAS TORKOSIUS,

Jaurin. Hung.

ET

RESPONDENS

Gotthelf Schüke / Gorlitz Lusat.

ad d. 6. Febr. A. clo lcc XCVII.

In Auditorio Minori

WITTEBENRGÆ,

Ex Officina Typographica Johannis Hakii.

12. III. 4067

Qualificationsschrift
F. A. C. J. J. J.
DISSERTATIONEM
DE
CONSENSU
ANTECEDENTE
RECTA ET ERRONEA

In iudicio & placide confertur
M. ANDREAS TORRECIUS
PRÆSES
Juni. 1800.

RESPONDENS
Gottlieb Göttsche
ad d. d. Febr. A. d. 1800.
in K. M. M. M.

W. T. T. T. T.
Ex Officina Typographica Johannis H. H.

Rat Matthias quidam cognomine Knutius, natione
Holsatus, sed vagus admodum studiosus, qui DEum
Angelosque bonos juxta & malos petulanter per-
negavit, conscientiam verò summi Numinis instar,
magistratui coelesti pariter ac terrestri, multum an-
teposuit: Horrenda magis sunt quam audienda e-
jus verba, quæ in Syntagmate suo historiae Ecclesiasticae p. 1261.
Mickrælius annotavit; *non esse DEum, inquit ille, neque diabolum, i-
tem; Loco Magistratus & Sacerdotum, esse scientiam & rationem, con-
junctam cum conscientia, quæ doceat honestè vivere, neminem ledere &
suum cuique tribuere*; Verum enim verò, hæc uti verba Christiano
indigna, ita vel parum erudito, sine sale dicta apparent, si enim
DEus non est, profectò nec poena factorum est nec præmium,
quid ergo conscientia opus? Nos sanè meliori nixi fundamento
DEum veneramus prius, tum & conscientiam haud negligimus.

Ast verò est illa quam de conscientia vocamus, ut ardua, ita
perutilis doctrina, demum enim is verè felix est & sapiens, qui
conscientiâ Magistrâ rebus novit sic incumbere suis, ut illæ vel a-
gantur nunquam, aut si agantur tamen secus non, quam rectæ re-
spondisse conscientiae videantur. Suum huic asserto calculum ap-
ponit, tritum sed vulgo, ut audit, aureum illud *γινώσκει σέαυτόν* sive
enim agamus quid ab intra sive ab extra nostri semper ratio præ-
scienda est, nempe sive animo DEum naturamque rerum Divinarum
contemplemur, prius quid nos simus sciendum, quippè tanto à Nu-
mine summo sumus remotiores, quanto fortè creatura distat a creato-
re, sive corpore nos aliis præsentem demus, priusquam qui ad sunt
sciantur, qui vi simus nos, scire decet. In hoc certè magna hominis
cum DEO conformitas est, ut Hic uno actu & se & omnia extra se
existentia, noscat sciatvè, ille si se novit, & ea quæ sunt extra se,
suo se certè Creatori conformem dedit. Verùm cur dicam prolixius
de scientia sui ipsius, cum in præsentem thema dissertationis CONSCI-
ENTIA sit. In qua explicanda, multi satis desudarunt, Nos quoque

aliquid conabimur, quod si evenerit feliciter DEUM laudato L. B.
si secus tamen faveto, memor illius.

Errare humanum est.

§. I. Ordiendo limes ita ponendus esset, ut existentia & Veritas
statim thematis appareret, verum methodus ab exquisitæ doctri-
næ Viris præscripta, id postulat, ut ante omnia ratio Nominis ex-
pendatur. Parendum ergo, &, quid sit conscientia, dignoscen-
dum est I. Ab Etymologia: ubi nos parum solliciti, quis fortè vo-
cis autor fuerit, neque disquirimus adeò, quis primus, qui con-
scientiæ vocem rei per eam significatæ imposuerit. Antiquissimam
enim esse inde notescit, quod eadem Quintilianus, lib. V. Cicero,
Ovidius & Horatius usi sunt, Iste enim lib. 5. Epist. 5. 60.

--- --- *Hic murus abeneus esto*

Nil, conscire mali, nulla pallefcere culpa.

Speçtata autem vocis etymologia varii variè sentiunt! Sunt
quippè qui conscientiam Scientiam concludentem ajunt, adeo-
què à rō concludere, vocem deducere conantur, verum haud fe-
liciter vocis etymologia hoc passu absolvitur, concludere enim &
ratiocinari praxis est conscientiæ, quæ tamen etymologiam
vocis, planè non ponit. Satius illi rem docere videntur, qui con-
scientiam cordis scientiam dicunt, ex quibus Hugo præcipuè emi-
net, citatus à B. Balduino in casibus conscientiæ. Iste enim ait, *Con-
scientia est cordis scientia, ad jungendo ex DEO sui asserti, quia cor & se
novit sua scientia & multa alia.* Verum procul omni dubio rem
tetigerunt optimè, qui vocem a verbo scio derivare conantur,
clarum quippè est eam descendere a præpositione con, quod idem
notat atque simul, & nomine scientia, quod rursus à verbo scio
feu concreto scius deducitur. Sicut enim scius & con scius in eo dif-
ferunt, quod ille secum hic vero cum aliis sciat, ita quoquè scien-
tia & conscientia, differunt in tantum, in quantum illa solitariam,
hæc verò simultaneam, & cum aliis communè involvit notitiam.

2. Ab homonymia. non allaboramus in id, ut multis am-
bigibus explicetur, quomodo in hac vel illa disciplina vox consci-
entiæ usurpetur, maximè quod in præsentî Ethico in foro verse-
mur;

mur ; hic autem sumitur vox vel objectivè, vel effectivè, vel subjectivè, vel formaliter. Objectivè non denotat notitiam simplicem s. Solitariam, sed conjunctam & factò applicatam, quatenus np. illud vel omissum vel commissum cognoscimus, sed notat sæpe & notitiam, quâ objectum aliquod comprehenditur, ut patet ex illo Tertulliani adversus Marcionem lib. I. cap. 7. *Anima à primordio conscientia DEI dos est*, conscientia DEI, id est notitia DEI. Subjectivè quamvis conscientia intellectui agentis inhæreat, nihilominus tamen domestica non est, sed aliis extra se existentibus iisque non paucis communicata. Deus enim cogitatorum juxta & factorum optimè conscius est, *Est profectò Deus qui quæ nos agimus audit quæ & videt*, sed & Angeli quibus hominis commissa custodia est, scientiam factorum, siquidem ea fuerint externa, egregiam habent, undè illud Bernh. *quovis in angulo reverentiam habebis Angelo*, & quia raro quid agitur solitariè, homines quoque factorum conscii sunt Proindè. Curt. lib. 6. *quod igitur conscientia afferatur judicium?* hoc est, quo argumento vinci potest, conjurationis nos conscios esse? Et Cic. I. Cat. *constrictam jam omnium hominum conscientiam, teneri conjurationem tuam, non vides?* Effectivè sumitur pro Syllogismo, sive ratiocinatione illa practica, quæ non secus ac in Syllogismis logicè perfectis, duabus præmissis & conclusione absolvitur, ubi propositio semper de jure agit, assumptio de facto, vel statu nostro, & conclusio de relatione exurgente ex facto nostro, ratione illius juris, cui conformis esse debebat. Formaliter pro actu intellectus judicativi, quo examinatur & discernitur res facienda ne sit? an v. minus. Et hæc significatio conscientiaæ nostri nunc est instituti.

3. A Synonymia, Quam quod attinet, apud Latinos pauca inveniuntur nimis, & penè nulla Synonymia nisi addas edibus vocibus Synonymias Ergo contracta, & in Lexicis juxta & in Thesauris Synonymorum, Synonymicè usurpata, uti sunt conscientia mens, notitia sui, tribunal domesticum, pædagogus animæ, frænum ante peccatum, post peccatum vero flagrum. Alias in lingvis, à Latinâ diversis, dantur vocabula significationem conscientiaæ

entia^e Synonymicè exhibentia, ut apud Germanos Vox Gewissen idem planè denotat, prout Dn. M. Ludov. Dunte in decisionibus suis p. 3. prolixius explicavit; apud Græcos Synonymiam facit, communi illa vox συνείδησις, & à D. Paulo Rom. 2.v.15. usurpata συμμαρτυρήσεως αὐτῶν τῆς συνειδήσεως, à συνείδω, à cuius perfecto passivo & ejus 2. persona deducitur συνείδησις conscientia. Sunt qui eam vocabulo συντήρησεως (à verbo συντήρῃω in intellectu conservo) exprimere conantur; Sed errant: tam valdè enim hæc duo vocabula inter se differunt, ut Synonymicè usurpari nequeant, quippè hæc scil. συνίρησις, est dictamen rectæ rationis sive lumen aliquod, naturaliter ad hoc vel illud, intellectum inclinans respectu particularium; Sed respectu principiorum universaliter practicabilium, ducens intellectum ad id, quod illis principiis conforme adeoq; profeqvendum est; Illa vero nim. συνείδησις, notitia est dijudicativa conclusionis deductæ ex principiis universalibus, & insuper indicat, vel dictat quid in particulari benè vel malè agendum aut jam actum est; Conveniunt autem συντήρησις & συνείδησις in eò, quod utriusq; Subjectum intellectus est. Hebræis nullum est verbum, quo propria conscientia^e significatio posset exhauriri, usui proinde apud illos cedit, quod sermonem facientes de conscientia alterutrum vocabolorum לב a rad. לבב vel לבין adhibeant, quorum illud cor, sed hoc Spiritum denotat.

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ.

§.II. Absoluta Nominis definitione, è re omnino esse videtur, ut succincta perspicua tamè addatur ἐπιχειρησις de quæstionibus: an detur conscientia? &, si datur, cuius nam disciplina^e sit officium, ejus naturam explicare? Quarum quæstionum prior, quia levioris est demonstrationis, breviores in affirmando erimus, in primis quod Excellentiss. Dn. Röhrensee, in tractatu suo Ethico p. 13. hujus quicquid sit discriminis accuratè satis, nec non sufficienter composuerit; interim ut nostro velex parte satis faciamus officio esse omninò conscientiam a jimus, nixi tribus præcipuè rationibus petitis à sacra scriptura, cuius varia sane dicta existentiam conscientia^e variè declarant, ex quibus tamen omnibus prolixitatis vitandæ

vitandæ causa duo saltem proferre licet, ut 2. Cor. I. v. 12.
Et 1. Tim. I. 19. β Ab experientia. Conscientia enim susce-
ptatur ut antecedens, jubet suadetque ea, quæ honestatem sapi-
unt & æquitatem; si vero ut consequens, acta bona & exinde re-
gulis rectæ rationis accommodata laudat, mala vero reprehendit
& exaggerat. γ A testimoniis gentilium, sic enim Cic. in Orat.:
pro Cluent. Conscientiam a Diis immortalibus accepimus, quæ
divelli à nobis non potest. Hic autem ne forsan otiosam videatur
intellexisse conscientiam, de ejusdem paulo post effectis hunc in
modum ait: Magnam enim vim habet conscientia in utramque
partem, ut semper poenam ante oculos versari putent qui pecca-
verint, & nihil timeant qui nihil admiserint. Et Ovid lib. 5. Fast.

*Conscio mens ut cuique sua est, ita concipit intra
Pectora, profecto spemque metumque suo.*

Non obstat igitur famosiorum quorundam Atheorum nequitia
qui ut DEI existentiam petulanter negant, & conscientiam exi-
stere inficiantur. Nam isti vim ab extra licet cohibeant, ab intra ta-
men nec evellere eam neque suppressere valent.

§. III. Altioris aliquanto indaginis est quæstio, ad quam propriè
disciplinam, conscientia doctrina pertineat? Illi præcipuè, quo-
rum libri de Casibus conscientia conscripti exstant, hanc consci-
entia tractationem ad Theologiam trahere conantur, hanc suæ
hypotheseos rationem ponentes, quia peculiare Spiritus S. donum
est conscientia, oriturque ex peccatorum remissione, & imputata
Christi justitia. Nonnulli vero Physicorum conscientiam sui argu-
menti fecerunt, eò quod *pertineat ad intellectum*. Nos equidem
tum diversis variorum eruditorum opinionibus, nullam superad-
dimus Censuram, illis tamen assentimur, facilius qui eam in E-
thiis tractandam arbitrantur. Etenim quod rectè de conscientia,
Ethici agant, stabiliri firmis rationibus potest, desumptis partim à
Principio. Est quippe conscientia, immediatus summi Boni ef-
fectus, ut in eo plurimi sanè ethici & accuratissimi quidem con-
veniunt. Ita inter alios Excell. Dn. Röhrens. p. 39. Cum S. Bono
quædam

quædam indivulso nexu conjunguntur, ac immediati ejus effectus audiunt, ut bona conscientia & honesta voluptas. Accedit quod conscientia nempe antecedens etiam mediū est ad S. B. si quidem faces quasi præfert, Viamque monstrat, quomodo quis ad sanum felicitatis culmen queat pervenire, nimirum conatu actionum peragendarum juxta regulam rectæ rationis, sive conatu virtutum, quas sanè virtutes media esse ad S. B. acquirendum nemo nisi hospes negabit. At verò si conscientia, pro diversitate respectuum & medium est & effectus S. B. Ethici, certè & ad eam conscientia referenda est disciplinam, in qua etiam S. B. docetur. Partim ab *objecto*: Conscientia enim, circa actiones cogitationesque hominum versatur, quæ examinandæ semper sunt, num etiam cum norma virtutis & honestatis conveniant? an vero minus, sive tandem conveniant sive non, ab Ethica tamen exulare nequeunt, ut potè in qua docetur, quid honestum sit, quid virtuosum, quid è contrario turpè & vitiosum. Partim ab *effectu*, conscientia sive recta ea sit, sive erronea, tamen svadet semper agenda ea, quæ videntur bona, licet hæc, nim. erronea, in suis svadendi argumentis infelix videatur, eo quod velit ea facienda quæ revera mala sunt, & saltem per errorem ut bona concepta. Quicquid sit svadere bonum Ethicæ officium est, ut potè cujus finis, haud secus atque totius disciplinæ practicæ, bonum est.

ΕΡΓΑΣΙΑ. ex οὐκ ἔστιν ἡ ἀρετή ἡ ἀπορία
§. IV. Si quidem ea quæ necessaria præcognitu videbantur, absoluta pro viribus sunt, ordo naturæ postulat, & ea quæ caput rei constituunt examinare, h. est definitionem conficere, & fieri quantum potest quidditatem rei expendere. Ast v. tanta est varietas descriptionum conscientiæ apud eruditos, ut hæsitandum sit, quænam ex omnibus eligenda. Cæterum nostris satis facere censoribus arbitramur satius, si post habitis aliorum definitionibus, novam nostramque conatu compositam ponimus. Est igitur conscientia antecedens, judicium intellectus practici dictans & svadens facienda, quæ cum Legibus divinis & humanis conveniunt,

veniunt, omittenda verò quæ disconveniunt. De genere conscientiae solliciti variis autorum opinionibus variè traheremur. Multi enim actum loco generis ponebant, Nim. cum Thoma plerique scriptores scholastici, multi potentiam; alii habitum, quos prolixius aliquantò recenset, Dn. Sondersohn in tract. de conscient. p. 22. seqq. Nos quia informationi Excell. Dn. Rehr. Moral. PP. in illustri hac Academ. multum assefacti, ejus etiam hac in re sententiam amplectimur libentius, adeoque generis loco ponimus, *judicium intellectus*, non equevidem prout *Synonymicè* sumitur cum *jure naturali*, sive cum *dictamine rectæ rationis*, hoc enim modo nobis contradicentes, ludibrio magis quam laudi esse-mus eis, quibus fortè censuræ commissa cura est, Sed quatenus illud *judicium intellectus*, circa actiones morales, occupatum peculiari nomine vocatur *conscientia* Vid Dn. Puffend. in *jure naturæ & Gent.* p. 38. Sive prout illud (nō *judicium*) ex principiis practicis natura notis, s. *Legibus naturæ*, & conclusionibus inde deductis, ut sunt *Leges positivæ*, de objecto morali depromitur, dividiturque in *absolutum & comparatum* Vid. Excell. Dn. Röhr. p. 68. Ea enim conscientiae nō. natura est, ut agenda priusquam svadeat, ad normam principii primi examinet, dijudicetque, atque hinc nomen *judicii*, conscientiae legitime potest imponi. Et sanè vix se res cum conscientia antecedente secus habet, quam cum *Magistratu fortassis Civili*, qui cognitis cognoscendis *Leges* præscribit, in commodum reipubl. compositas, jubet tandem, imperat, & svadet subditis, ne quid alieni a *Legibus* agant.

§. V. *Differentia* petitur partim ab *adjuncto*, p. à *subjecto*, p. à *formali actu* p. etiam ab *objecto*. Petitur autè ab *adjuncto* differentia, eò quod dicatur conscientia *antecedens*, eo ipso enim distinguitur à *consequente*, & quæ ponitur inter *consequentem & antecedentem* scil. *probabili*.

§. VI. *A subjecto*, quod est *intellectus practicus*. Est autem *subjectum* sive. ut logici loqui non nunquam amant, *materia* in qua, duplex, nempe *Quod*, vel *Quo*, de utroque videbimus paucis. *Subjectum quod* homo est, creatura scil. *rationalis*, constans è duabus partibus essentialibus, *animâ & corpore*, & quidem *omnis*, non obstante ullo *discrimine*, vel *religionis*, vel *conditio-*
B nis,

nis vel etiam ætatis. Etenim quod Athei videantur incapaces conscientia, ut potè qui DEum existere negant, parum certè valet, eò quod nequè DEum ita simpliciter negare queant, quin cordis interna confessio externæ, oris negationi contrarietur, sic sanè nec ipsam conscientiam, ut jam dictum; animo suo eruere valent, quo minus in hæreat semper, certisquè temporum vicibus emineat. Et ipsos Ethnicos quibus veri DEI, abscondita est notitia, Subjectum esse conscientia Paulus testatur, Rom. 2. v. 15. Ostendere eos, opus Legis scriptum in cordibus, testimonium etiam perhibente conscientia. Neque nos pace censorum pueros eximimus, licet ejus sint ætatis, ut quid bonum sit quidve malum, accuratè semper discernere nequeant; Nam in esse eis conscientiam etsi debiliter nimis vel exindè patet quod si illi quidquam commiserint in honesti, latere quærant celareque. Ast conditionem hominum bene volumus observatam, illi enim qui rationis usu plenario gaudent, etiam plenariè subjectum sunt conscientia, phrenetici vero nec non alii sua capti mente, ut intellectu carent ita etiam conscientia capaces haud judicantur.

§. VII. Ad bruta quod attinet extra controversiam est, ea subjectum conscientia non esse, non ideò saltem, quod careant intellectu, sed maximè quod nullis Legibus sint obstricta; ubi autem nulla Lex, ibi nulla obligatio. Neque hic probat quicquam, quod agant aliquando talia, quæ speciem habere videntur æquitatis & prudentia, nam illa non ex intellectu rationali ut ajunt, sed ex instinctu naturali, sive phantasia agunt.

§. VIII. Quod quæstionem Spectat eorum, qui inter se disceptant, num conscientia & in spiritus completos cadat, eam silentio prætereo, tum vitandæ prolixitatis ergo, tum ideò quod futuris D. D. Temporibus, commodior forsan dicendi occasio afferetur.

§. IX. Sed videamus etiam de subjecto quo, est autem illud intellectus, cujus si naturam spectes facultas est animæ rationalis ad verum cognoscendum ordinata. Sperl. in Phys. p. 120. Est verò iste intellectus alius Theoreticus, alius practicus. Ille contemplatur saltem & speculatur Verum quatenus verum, quo etiam cognito non acquiescit modo, sed & acquiescere cogitur, proindè Astronomus, cognitis astrorum situationibus vel ideò acquiesce-

re debet, quod natura objecti ulteriorem operationem admittere non valeat. Iste autem cognitio verò etiam ad praxin tendit. Cæterum dupliciter intellectus iste vocatur practicus, i. ob facultatem repræsentativam, quæ voluntati quævis res velut in Speculo repræsentatur, & monstratur simul, quæ in ea sit ratio convenientiæ, vel disconvenientiæ, bonitatis & malitiæ. 2. judicativam, cujus quidem beneficio expenduntur rationes oblatae, circa quævis objecta, & quid boni, quidvè insit mali dijudicatur. Huic ergo intellectui practico, tanquam subjecto proximo & immediato conscientiam inhærere statuimus. Vid. Excell. Dn. Röhr. p. 66. Et si vero & Voluntas sit potentia partis intellectivæ ut Vult Arist. lib. 3. de anim. à Cl. Sonders. citatus, tamen eam nihil habere commercii cum conscientia facile apparet, vel exindè, quod ea si in est voluntati, aut per modum potentiæ, aut per modum habitus in est, sed nequè ut potentia: esset enim liberum arbitrium, adeoque positus ad agendum requisitis posset agere vel non agere, hoc vel illo modo, hoc vel illo tempore agere, Nequè ut habitus, quia eo pacto virtus esset. Conf. Sond. in h. l. Accedit quod conscientia, in libera electione vel rejectione, quæ munia sunt voluntatis saltem, non consistat, nequè ulla voluntas pollet judicandi facultate, sed se se intellectui dirigente conformare cogitur.

§ X. Desumitur porro differentia ab actu formali conscientia qui in dictamine & svasione consistit, Nam vel parum meditandi obvium est, conscientiam dictare quædam & imperare, quædam vero svadere saltem, Nim. ea quæ sunt absolute honesta, etiam absolute & sine omni exceptione facienda imperat, & quæ vice versa absolute turpia sunt, etiam simpliciter intermitenda jubet, sunt v. hujusmodi: DEus est colendus, Parentes honorandi, homo nō occidendus &c. & sanè huic quis conscientia nisi obsequiū præstiterit, reū se sciat poenæ coelit9 infligendæ.

§ XI. Quædam v. sub modum consilii svadet, ea Nim. quæ sub ratione melioris aut deterioris offeruntur, sive quæ ut commodiora atque tutiora. Exemplum hujus rei Hundeshag. posuit in Tab. Ethic. p. 50. si svaderet conscientia recta, ne hac vel illa hora prodires in forum, cum facile in insidias inimici ibi præsentis incidere possis, melius est omittere, quam facere. Melius sanè quoni-

am Deus Opt. Max. hunc internū judicem non faltem ut præcipien-
tem, sed ut svadentem & dissvadentem nobis proposuit, cujus ad-
eò qvi contemnit consiliū, DEum non minus spernit, ac disci-
pulus in super habens, præceptoris monita, cui obedire iustus est à
parentibus. Est vero svasus mandatiqve conscientia, & conve-
nientia & disconvenientia. Conveniunt enim in eò, quod in utro-
qve actu, voluntas instigatur, ad aliquid faciendum aut omitten-
dum; differunt verò, quod ibi vehementiori quodam instinctu,
& quidem præcepto necessariè faciendo, voluntas cogatur, hic
autem mitiori mandato, sive svasu faltem alliciatur, ad faciendum
hoc vel isto modo.

§. XII. *Deniqve, ab objecto.* Habentur autem pro objecto a-
ctiones hominum, particulares moraliter agibiles. Notanter au-
tem dico actiones hominum, scil. creaturarum rationabilium &
in quantum illæ actiones non sunt præteritæ, nec præsentis, sed
futuræ. Etsi enim conscientia, de præteritis censeatur ferre judici-
um, nihilominus tamen & de futuris magnam gerit curam. Porro
debent esse actiones illæ particulares, ut potè quæ ad regulas uni-
versales examinari queant. Debent in super & propriæ esse: quid
enim interest conscientia aliena curare, cum ex adversò de pro-
priis dispicere multum juvit: Excluditur igitur de hinc, ea conscien-
tia acceptio, quæ ob latitudinem, etiam peregrina significare vi-
detur, ut consciū esse aliquem arcanorum Regis &c. Et quia ni-
hil convenientia habet conscientia, cum actionibus naturalibus,
cum superpondo dictum volui, objectum conscientia actiones
esse moraliter agibiles. Lubens me hic non diffundam, in multas
adeò actionis distinctiones, cum sint modo *necessariæ* ut ortus &
occusus solis, decursiones & apparitiones planetarum, quæ equi-
dem sub scientiam hominis, non autem conscientiam cadunt; modo
contingentes, & hæ vicissim vel sunt in potestate homi-
nis, vel non sunt; modo *naturales* quæ se se per actiones natu-
rales exerunt, ut sunt fortè facultas concoqvendi, sui similem gene-
randi, sed hic brevitas ergo, faltem actiones morales, quatenus
eæ moraliter dirigibiles sunt, suppono. Eæ autem vel *adiaphoræ*
sunt & ita dispositæ, ut sine lesione conscientia exerceri possint,
vel non possint, ut frequentare hoc vel illud collegium, velle di-
spu-

sputare hac vel de illa materia, quæ etiam actiones cum in electione & rejectione consistant, per se (licet aliquando per accidens) ad conscientiam non pertinent; vel *necessariæ*, quæ in se habent aliquam necessitatem commissionis vel omissionis, ut DEum colere, Parentes honorare, Neminem lædere.

§. XIII. Hoc itaque pacto quæ ad definitionem pertinere videntur absoluta sunt, nisi quod mentionem fecimus in definitione, Legum divinarum, & humanarum, quibus conscientia normari, & conformis reddi debeat, breviter igitur & de applicatione dicturi sumus. Per leges vero Divinas ea præcepta capimus præcipue, quæ in Decalogo populo Israel promulgato comprehenduntur, & lumen alias audiunt mentibus à DEO humanis in scriptum, hoc vero a Lumine revelationis propriè talis, ut & a lumine rationis purè talis multum differt, nempe revelatio propriè talis, vel est extra ordinaria, facta per visiones, somnia &c. vel ordinaria, facta per ordinariam verbi prædicationem, Ast verò totus veluti Decalogus, in hisce tribus natura notis præceptis est fundatus,

Cole DEum,

Vive honestè.

& Læde neminem

Ita sanè ejus in monte sinai promulgatio, non revelatio erat, sed repetitio, Legis naturæ insitæ. Sed differt quoque a lumine, seu ut alias loqui amant à dictamine rationis purè talis, exercentis nempe suam virtutem in rebus, vel experientia vel natura notis, ut bonum est libertatem tueri contra Tyrannidem, utilè est Reipubl. mercaturam exercere, cum ex adverso Lumen illud a DEO mentibus inditum, merè naturale dici non possit, sed habeat sub se aliquid Divini seriam nempe DEI voluntatem; Sed quicquid sit, Legibus divinis conformandam esse conscientiam diximus, quod quidem per discursum singularia universalibus connectentem absolvi potest, & obstat nihil sive discursus ille Enthymematicè instituatur, Ut omnis qui vivit honestè placet DEO Ergo Petrus placet DEO, sive informa perfecti Syllogismi, ut qui honestè suam agit vitam ille placet DEO, sed Petrus. Ergo. In definitione meminimus porro Legum humanarum quibus n.p. conscientia etiam conformanda est, Leges autè eas intellige, quæ in commodum Reipubl. & utilitatem Patriæ, à Magistratu politico Legitimè fundatæ sunt, quod rursus per Syllogismum institui facile potest, sed an hoc factu sit necessarium, & num etiam Leges Civiles conscientiam obligent? infra videbimus.

§. XIV. Hoc ad huc monendum duxi; quod in applicatione ista errare quis possit quam facilimè, Licet enim circa principia illa universalia, difficulter quis errare queat, tamen inconclusionibus exinde deducendis, & particularibus applicandis potest facile falli, ita non errat si quis largitur, Deum esse colendum, sed errat, si fortè DEum eo vult colere modo, quo DEus coli non vult.

§. XV. Jam ratio methodi exigat ut partitio sistatur, quam nos ex ipsâ conscientia naturâ desumimus. Ea enim prout actiones hominum antecedit, vel consequitur per commodè in antecedentem & consequentem distinguitur, & illa suo rursus modo, feliciter satis in rectam & erroneam, hæc verò in bonam & malam dispescitur, de recta & erronea nunc agere nostri est instituti, de bona v. & mala peculiari, in posterum dissertatione acturi sumus, nihil ominis in accuratio rem tractandi methodum haud peccavero, si paucissimis de conscientia etiam consequente acturus sum, est quippè ea iudicium velut reflexum intellectus, super omissis aut commissis approbans benè, damnans secus facta, Puffend. l. c, dupliciter autem hæc conscientia suo defungitur officio, afferendo testimonium, factum ne hoc à nobis vel non factum sit; & ferendo iudiciū an id quod omissum, vel commissum rectè an secò factū sit.

§. XVI. Hic insuper monendum, quod rectæ & erroneæ conscientia, probabilis interponitur, quæ itidem iudicium est intellectus, de rebus honestis faciendis, aut turpibus omittendis, non firmis rationibus ad alterutram contradictionis partem determinatum, sed ita ut hic probabilis, cum a recta tum ab erronea differat. Recta enim apodicticè monstrat, cur hoc faciendum sit, illud v. omittendum, hæc autem probabilibus saltem nititur argumentis. Ab erronea differt, quod illa rem quam svadebat certò, hæc probabiliter saltem ita se habere arbitratur. Ast convenit etiam hæc conscientia cum utraq; recta nim. & erronea in eo, quod is, qui contra dictamen, utriusq; antecedentis scilicet & probabilis conscientia agit, comittit aliquid quod sub rationem criminis cadit; & quidem respectu probabilis ideò, quod moraliter agens id in negotio morali, quod minus probabile est, ante ponit illi rei, quæ magis probabilis est. Dürrius. p. 104.

§. XVII. Ast hoc quoque reticendum haud erat, quod apud plerisque moralistas, tertia conscientia distinctio inveniatur, dubia scil. & scrupulosa. Verum quod hæc conscientia minus securè hoc nomine venire possint, vel ex inde liquet, quod conscientia propriè talis iudicium est intellectus, quo quid agendum aut non agendum, vel etiam alterutra contradictionis pars eligenda dijudicatur, dubia verò & scrupulosa non potest quicquam dijudicare; interim eo venire potest nomine, ob rationem objecti, quod cum conscientia propriè tali commune habet.

§. XVIII.

§. XVIII. Pronâ jam consequentiâ absolutam ita divisionem, obligatio sequitur, quæ h. l. sumitur prout est imperium vel potestas, habens vim urgendi conscientiam, (cum autoritate tamen cui ipsa tenetur obedire) ad faciendum quod sui est officii, eo omnino modo, quo Princeps qui habet potestatem Legislatoriam, ferendo Leges obligat subditos ad ipsarum observationem, Vid. Sonders. p. 143. Ea vero obligatio variè dividitur, in Naturalem & Civilem, in perpetuam & temporariam, in mutuam & non mutuam Vid. Dn. Puffend. p. 315. Seqq. & deniquè in activam & passivam apud Dn. Sond. explicat autem passivam, secundum quam conscient. alterius obligationi sub est, activam verò prout ea alteri infert obligationem.

§. XIX. sed post habitis distinctionibus, videamus paucis, quomodo conscientia antecedens, recta nim. & erronea obligent. Recta igitur conscientia quia id faciendum dicit, quod cum Legibus congruit, vetat verò quod cum iis pugnat, hinc obligat simpliciter, & omni omnino tempore, adeoq; toties crimen læsæ conscientiæ voluntas incurrit, quoties operatur aliquid mandato ejus contrarium, Ast hæc quia conscientia, secundum diversa juris naturæ præcepta obligat, secundum negativa nempe & affirmativa, proindè etiam obligatio diversa apparet. Nam quoad præcepta Negativa qualia sunt neminem Lædere, quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris, non Moechaberis non occides, & semper obligat, & adsemper ea quippe horum præceptorum est ratio, ut eis nullo prorsus tempore nulloq; modo, quisquam possit contravenire, imò neq; Deus optimus, qui alias omni pollet potentiâ, ita potis est dispensandi, ut homicidium aliquando non sit homicidium, vel furtum non sit furtum. Hic vero si objicias, atqui magistratus fontem capitali pœna affligens, homicidium committit, risu magis quam laude dignus es, non enim neglecto sanæ rationis usu, aut affectato id facit animo, sed autoritate publica, servato juris processu, & ob commissum quoddam capitale crimen; sed & ille læsam certè conscientiam non incurrit, qui adhibito in culpata tutelæ modamine, aggressorem suum vita privat; Nam natura nos docet, Vim vi repellere. Sed quoad præcepta affirmativa conscientia obligat semper, non v. adsemper, sunt autem ejusmodi suum cuique tribuendum, magistratui obediendum, Parentes sunt honorandi. Notanter autem vocula semper addita est, neglectâ alterâ quoad semper, exindè quod evanias sæpè, ob certa impedimenta ut homo, suæ obligationi satisfacere nequeat. Sic ablata fortè res, possessori suo reddi sæpè non potest, vel ob loci distantiam, si is nim. in loco sit, quo res mitti non possit, vel ob aliam restituendi impossibilitatem: nequè adsemper Magistratui ad obedientiam, vel Parentibus ad obsequium tenemur, jubentibus nempe aliquid,

Scri-

Scripturæ, vel etiam honestati contrarium. Magis enim DEo obediendum, quam hominibus.

§. XX. Rectam ita conscientiam erronea excipit, quæ ita dicitur ab errore quem committit, sed uti error vel Vincibilis est vel invincibilis, item de re, vel per se bona, vel per se mala, vel indifferenti, ita etiam conscientia vel vincibiliter, vel invincibiliter est talis, erratque vel in re per se bona, vel per se mala, vel in indifferenti. Sed videamus quo modo obligat, nam quod obligat extra dubium est apud omnes. Conscientia erronea, dicta ab errore vincibili in re per se mala obligat ita, ut quicumque agit sive juxta, sive contra illam semper peccat. Ratio est, quia qui juxta eam agit à veritate Legis aberrat, & rem illicitam perpetrat, falso nixus arbitrio, ac si id quod perpetrandum, DEo gratum sit, cum ab ejus voluntate maxime sit alienum: sed peccat etiam qui contra eam agit, ex eò, quod is, qui suæ repugnat conscientiæ, repugnat & Legi divinæ, etsi non materialiter & verè, formaliter tamen & interpretativè, quia quod conscientia dicit, hoc dicit sub specie voluntatis DEI. Res vel exiguo exemplo evadet clarior, nim. si quis Monachorum sibi certo persuasum reddidisset, tum se DEo gratam exhibitarum victimam, si forte Regem, hæreticæ Religionis addictum occidat, is certè sive exequatur Regicidium sive minus, tamen peccat, Nam etsi abstinentia a Regicidio, abstinentia sit à malo, si tamè ponderetur juxta dementatū monachi animū abstinentia à Regicidio erit abstinentia à bono, ille autè qui contra dicitamen suæ conscientiæ, a bono se abstinere, ille non potest non peccare. Cæterum conscientia ab errore invincibili dicta, obligat ita, ut qui juxta eam agit non peccat, exindè quod error non voluntarius est, nec moraliter vitari potest, Ast vero si error est de re indifferenti qui juxta eam agit non peccat, peccat vero qui contra eam agit. sic si quis forsan hominum hac esset opinione captus, quod salutare non sit, sumere corpus Christi sub & cum pane, rotundioris formæ, sed debeat sumi vel sub pane formæ quadratæ aut oblongæ, ille, si juxta suam agit opinionem non peccat, est n. indifferens, Sumere corpus Dni, sub pane hujus vel illius formæ, ast v. si agit contra eam peccat, vid plur. ap. Joh. Durium & Hundeshagen.

§. XXI. Pauca jam sunt, addenda ad Quæstionem; An Leges Civiles justæ Nim. conscientiam obligent? Sunt enim qui negant, rationem suam desumentes, ab Excellentia conscientiæ, ut pote quæ longè præstantior est, quam ut humanis Legibus stringi queat, neque in conscientias, quisquam sit, præter DEum, habet potestatem. Sed firmior est, eorum sententia qui statuunt omnino, Leges Civiles habere vim obligandi conscientias, asserti sui rationem ponentes. p. in S. literis, quod Paul. Rom. 13. v. 5. Pet. I. Epist. eap. 2. v. 13. id statuat, p. in convenientia Legis Civilis, cū Lege naturæ, neque enim ulla Lex Legitima est, nisi sit fundata, in Lege naturæ, ut adeo qui peccat contra Legem Civ. peccet etiam contra Legem Nat. agatque per consequens contra conscientiam rectam.

S. D. G.

Ung. VI 37

ULB Halle
003 913 872 3

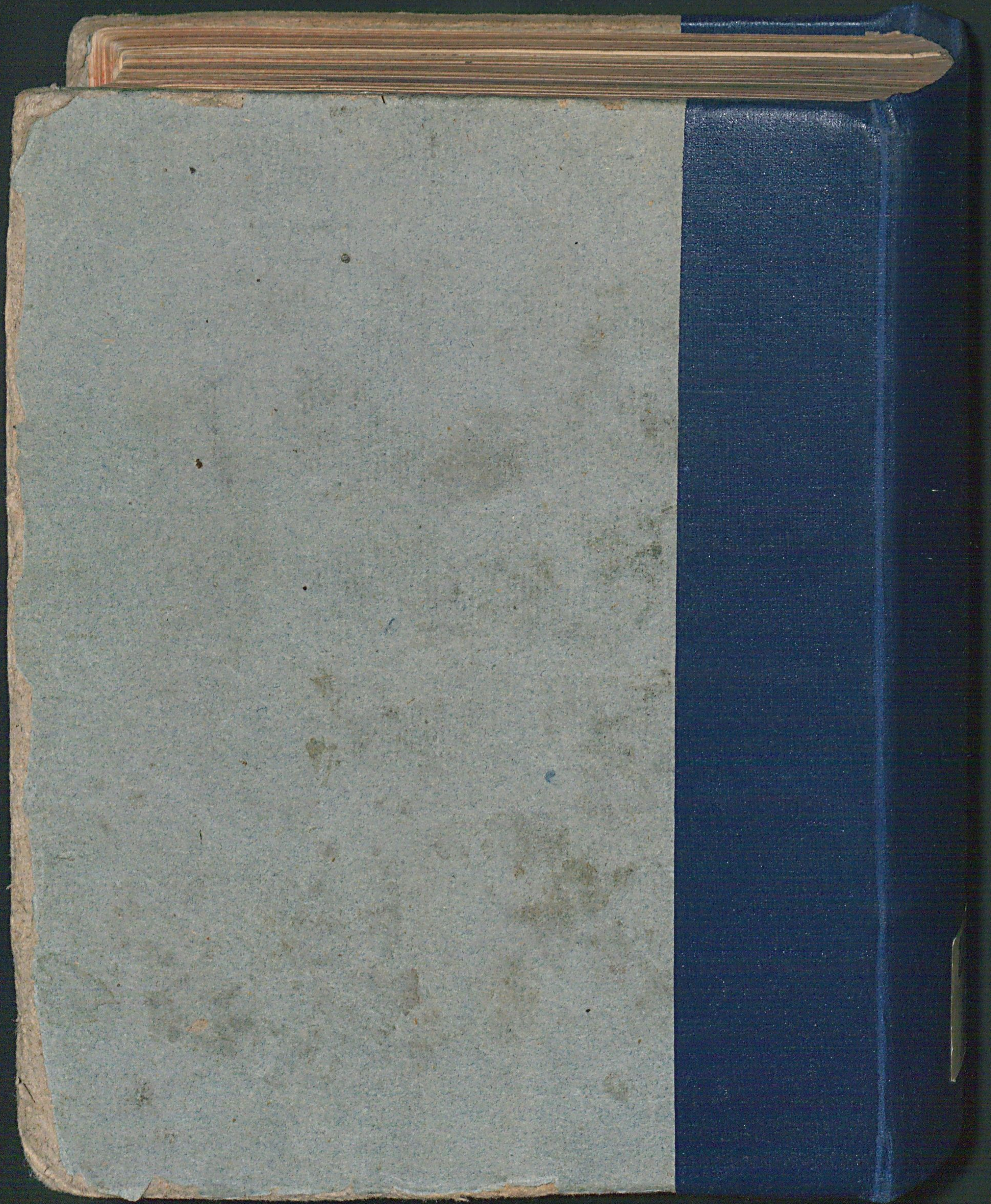

Sl.

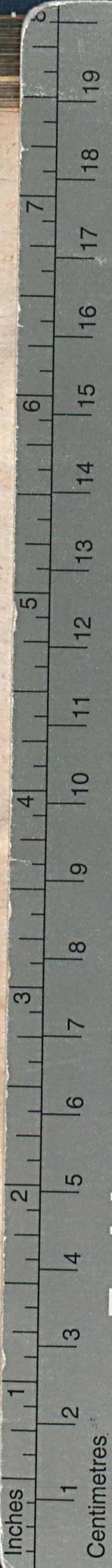
V3 17

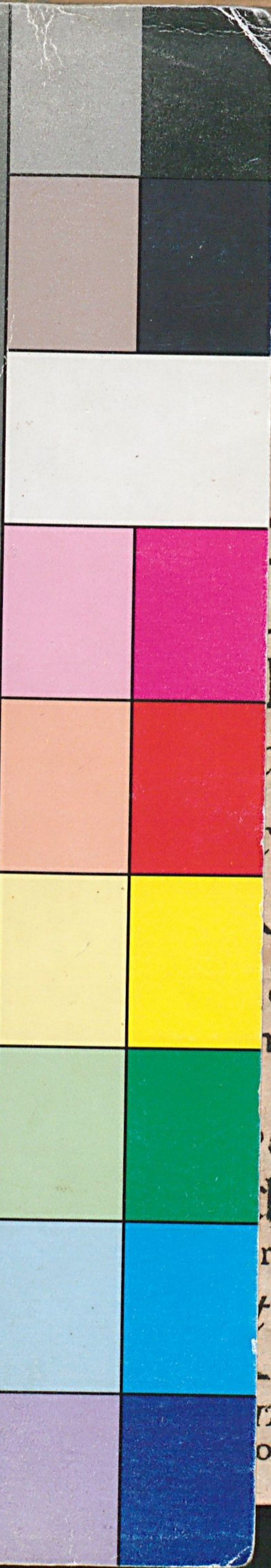

Farbkarte #13

B.I.G.

Blue Cyan Green Yellow Red Magenta White 3/Color Black

2

Conscientia Director
se jubeat.

TATIONEM
 DE
 CIENTIA
 CEDENTE
 FERRONEA,
vide censorum disqui-
committunt

ÆSES
 S TORKOSIUS,
 n. Hung.
 ET
 CONDENS
hūse / Gorlitz Lusat.
 r. A. clo lcc XCVII.
torio Minori

TTTEBENRGÆ,
 ographica Johannis Hakii.

12. III. 4067